GRATIS TENTOONSTELLING
STADSARCHIEF BRUGGE
02.12 > 27.02

# Te Brugghe ende eldere

## 580 JAAR MODERNE LOTERIJEN

# Te Brugghe ende eldere
## 580 JAAR MODERNE LOTERIJEN

**Het spel van de Nationale Loterij omschrijven we vandaag als een publiek evenement bestemd voor een ongedefinieerd en groot aantal deelnemers. Zij kopen voor een kleine prijs, allen onder dezelfde transparante en vooraf bepaalde regels, een mogelijke kans op winst. Deze winst wordt toegewezen op basis van een trekking (toeval), waarbij de eventuele (meer)winst besteed wordt aan goede doelen. Deze kenmerken waren al van toepassing op de eerste loterijen, zoals de loterij van Brugge in 1441.**

Deze brochure geeft extra informatie bij bepaalde stukken uit de expo.
Aan de hand van het plan van de tentoonstelling kan u zien waar de stukken zich bevinden. Laat u meevoeren in het verhaal van de brugse loterijen en ontdek unieke stukken van de middeleeuwen tot nu.

**Voor meer informatie**

**Pour plus d'information**

**For more information**

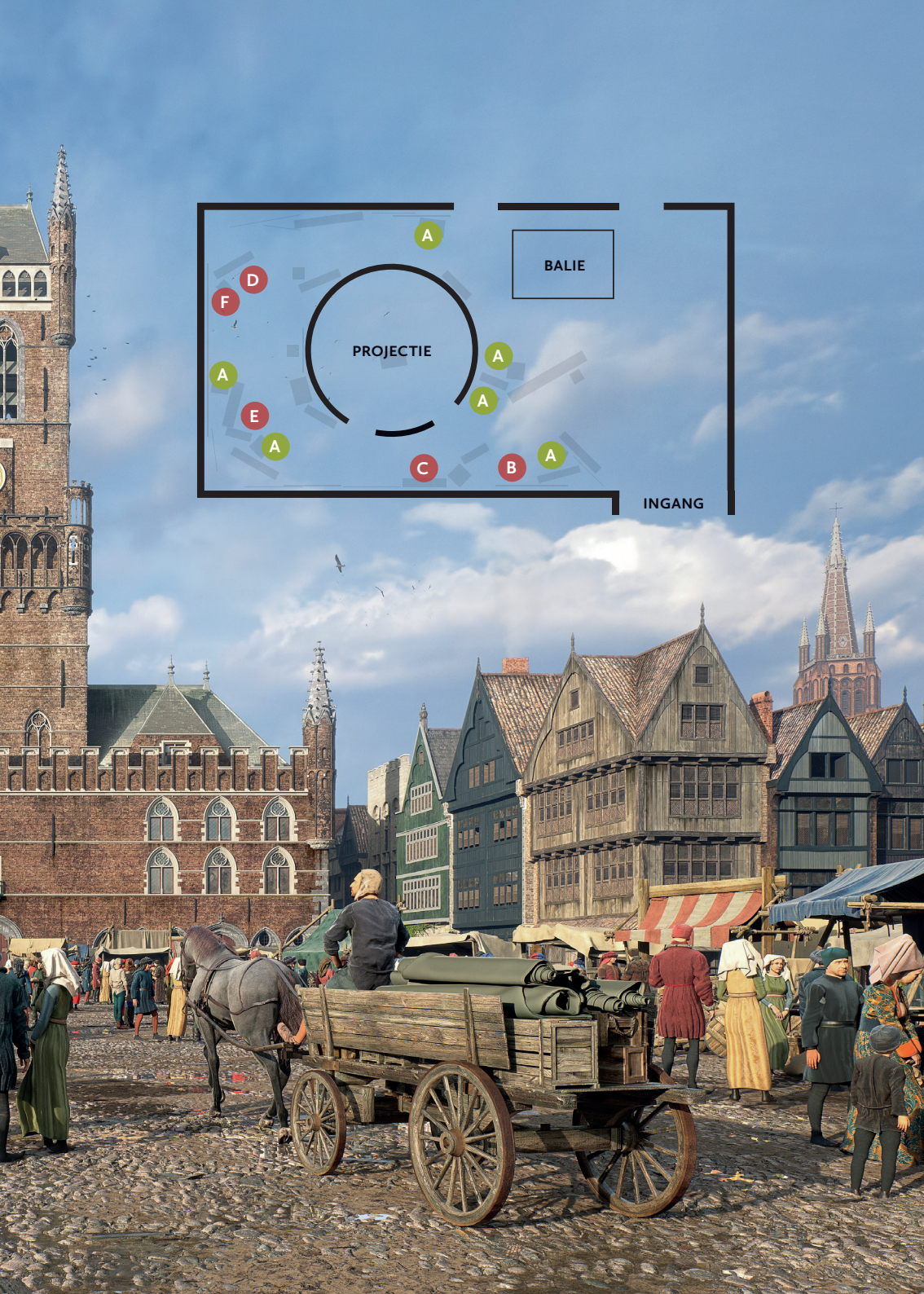
BALIE
PROJECTIE
INGANG
A
D
F
A
A
E
A
C
B
A

## A | LOTERIJ-APPARATEN

Doorheen de tentoonstelling zijn er verschillende oude speelautomaten te zien.
De loterij is dan ook meer dan een spel.
Het brengt mensen bij elkaar in een speelse omgeving. Daarom verschenen er vanaf het einde van de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw kleinere versies van de loterij die ze zelf konden plaatsen op andere evenementen of die ze mee naar huis konden nemen.

Een evenement waarop zo'n kleinere versie werd gebruikt, sprekend voor de Vlaamse cultuur, was een kermis. Kermissen deden dorp en stad leven. Tal van activiteiten werden georganiseerd, zoals toneelvoorstellingen, rommelmarkten, kinderfeesten en vooral heel veel spelen. Het ging dan steeds om heel kleine bedragen en ook kleine prijzen. Zulke attracties trokken op de kermissen een zeer groot publiek dat aandachtig meevolgde of er een prijs werd gewonnen.

Ook thuis kon men genieten van loterijspellen. Nagenoeg elk huisgezin uit de 20ste eeuw was in het bezit van een kaart- of bordspel dat een loterij simuleerde. In diezelfde tijd waren er vele diverse versies van dit spel waarbij ze een didactische functie hadden. Zo waren er loterijspelen met dieren en planten om deze te leren kennen of zelfs spellen om de maaltafels te leren.

Trekkingsapparaat uit 1973.

De stadsschouwburg in 1936 vlak voor de trekking.

## B | EEN LOTERIJ IN DE STADSSCHOUWBURG

In de vroege jaren 1930 kampte de Belgische staat met een begrotingsprobleem, daarom werd in 1934 de Koloniale Loterij opgericht om de kolonie financieel te ondersteunen. Deze eerste loterijen trokken door het land en werden telkens op een andere locatie georganiseerd. In 1936 was het de beurt aan de Brugse Stadsschouwburg. Op de voorgevel zien we reclame voor de trekking op zaterdag. Errond zien we verschillende affiches, ééntje ervan ziet u links naast de foto staan. Een belangrijk kenmerk van loterijen, zowel in de middeleeuwen als nu, is dat de trekking openbaar worden gehouden.

## C | SINT-SEBASTIAANSGILDE

De Sint-Sebastiaansgilde was en is nog steeds een zeer unieke sportvereniging. Sinds de 14de eeuw, wanneer de gilde zich ontwikkelde tot een corporatieve organisatie, kent de vereniging een ononderbroken bestaan. Nagenoeg zeven eeuwen lang maakt de gilde deel uit van het het Brugse landschap en haar geschiedenis. Net omwille van die continuïteit, heeft de gilde een zeer rijk archief dat begint van de eerste schriftelijke vermelding in 1379 tot de dag van vandaag. In 1573 kochten ze het domein waar de gilde nu nog steeds huisvest, in de Carmersstraat. Net zoals ze er vroeg bij waren bij het omvormen tot een corporatie, waren de loterijen hen ook niet ontgaan. Ze zaten immers rechtstreeks aan de bron.

Het gildehuis van Sint-Sebastiaan (in de 17de eeuw).

Affiche van de loterij van de gilde in 1560.

De gilde kan pronken met een van de oudste loterij-affiches die bewaard gebleven is, uit 1560. Op deze affiche verkondigen ze de toestemming gekregen te hebben om een loterij te organiseren “omme te subvenierene de noodtzakelicke reparatien dienende an huerlieder huusinghen ende capelle”. Het afroepen van de loten zelf gebeurde in de zaal of de kamer van de Sint-Sebastiaansgilde. De eerste prijs betrof *een schoon groot zelvere becken ende eenen grooten zelveren waterpot*.

In de 16de eeuw bestond een affiche, zoals deze van de Sint-Sebastiaansgilde, uit twee delen. Een bovenste deel met een tekening of schildering en vaak de te winnen prijzen. Dit deel heeft als doel de blik van het publiek te vangen, hetgeen een poster vandaag de dag nog steeds doet.
Het onderste deel is het reglement en wat we vandaag het ‘lotenplan’ noemen.

Loterijtrommel van de Gilde (ca. 1750).

## D | LOTERIJ-REKENING VAN 1446

In de stadsrekening van 1441 treffen we de eerste beknopte vermelding van een loterij aan. Het is pas in 1446 dat we een volledige afrekening krijgen van de georganiseerde loterij inclusief de deelnemers, winnaars, organisatoren en medewerkers. In totaal vinden we 571 namen van winnaars en 132 namen van lijfrentetrekkers die loterijbiljetten kochten met geld dat hen nog verschuldigd was.
In deze lijst staat onder andere een bijzondere naam, Jan van Eyck. Het gaat echter niet om de grootse schilder zelf, aangezien hij in 1446 al enkele jaren dood is, maar om zijn weduwe, Margareta. Voor het historisch onderzoek is dit document van grote waarde. Naast de namen zijn er enkele andere gegevens te vinden van de winnaars. Zo vermelden sommigen hun adres, anderen hun beroep, hun vader, moeder, kind of al dan niet overleden partner. Soms vermelden ze naam, noch info. In dat geval geven ze een voorproefje van de eigen literaire of komische capaciteiten of beroepen ze zich op God, Maria en al wat heilig is, in hoop een prijs te winnen.

Naast de winnaars en lijfrentetrekkers, is er veel geweten over de organisatie van de loterij. Zo weten we dat Matheeuse van den Bussche het podium voorzag van een zeil, Janne van Boyeghem de winnaars neerpende en zelfs dat Pieter Ruweel naar onder andere Gent, Kortrijk en Rijsel werd gestuurd om de loterij daar te verkondigen en biljetten te verkopen. Zoals in de eerst vermelde loterij van 1441 was de hoofdprijs de *scrooderie*. Naast deze grote prijs, die uiteindelijk werd gewonnen door de vrouw van een Venetiaan, werden er nog een hele reeks aan geldprijzen verloot.

## E | ARCHIEFSTUKKEN VAN DE HALLETOREN

De Brugse Halletoren had gedurende de geschiedenis al meerdere rampen doorstaan en in 1741 werd de toren deels vernield door een brand. Volgens een verslag uit de 18de eeuw was de toren *juyst quart voor 12 uren voor middag, door een alder-schroomlyckste Onweder van Donder en Bliksem, gemengelt met Hagel en Sneeuw, en aen-ghedreven door eenen fellen Noorden Windt, in den Brant geslaegen.* Volgens de verslaggever weerklonk het gejammer van de inwoners van de stad. Het vuur sloeg snel over en bereikte de toren met de beiaard. Het dak van de toren was ingezakt en de toren inclusief het beeld van Onze Lieve Vrouw werd volledig vernietigd. De 40 klokken, waarvan de grootse Heilige Bloedklokke, waren gesmolten. Er werden ontwerpen ingediend voor een nieuwe toren. Om de administratie van de loterij goed bij te houden werden de deelnames manueel neergepend in een boekje. De naam van de deelnemers en 'devies' of spreuk werd bij de lotnummers geschreven. Indien een persoon meerdere lotjes kocht, schreef men gewoon 'idem'. Op de andere bladzijde stond aangegeven aan welke klasse ze hadden deelgenomen onder het titeltje 'solvit', latijn voor 'heeft betaald', en vervolgens of de persoon een prijs had gewonnen en of deze al uitbetaald was. Dit gold als de kladversie want er werd ook een gedrukte versie van gemaakt. Hierop stonden geen namen maar enkel de deviezen of spreuken. De loterij in 1756 vermelde op de biljetten specifiek waar de opbrengst van de loterij naartoe zou gaan, namelijk de spits van de Halletoren.

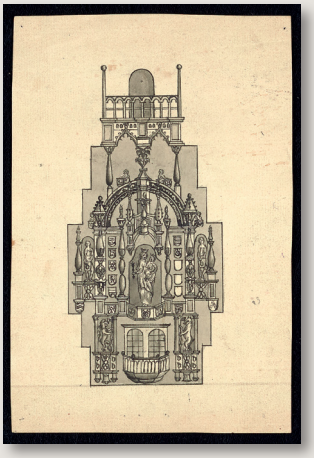

Ontwerptekening voor een nieuw Onze-Lieve-Vrouwebeeld op het belfort.

## F | Klinkende munten in Brugge

Een van de meest belangrijke plaatsen te Brugge voor handelsactiviteiten was het Beursplein. Internationaal bekend onder de Franse verbastering van de naam Place de la Bourse. De naam was afkomstig van de familie Van der Beurze, plaatselijke herbergiers die ook een van de gebouwen op het plein uitbaatte. Herbergiers waren zeker niet de standaard horeca-uitbaters. Ze ontwikkelden een complex netwerk op zowel commercieel, financieel, politiek als sociaal vlak.

Elke koopman of handelaar die in Brugge zijn zaken regelde, kreeg te maken met een van deze gegoede families zoals de Bortoens, Gheerolfs, Honins, Ruebs, Scutelares, Van Aartrijkes, Van der Vlamincpoortes, Van de Vaghevieres en de Van de Walles. - In de rekening van de twee loterijen in Brugge van 1445-1446, wordt Pierre van den Vagheviere vermeld als meester en hulp van de acht stedelijke ambtenaren. Hij komt ook nog terug in latere rekeningen betreffende de loterijen. - Brugge lanceert dus niet één maar twee nieuwe begrippen in de middeleeuwen. Naast 'loterij' vond ook 'beurs', een woord dat wereldwijd verbasterd werd, zijn ontstaan in Brugge. Wegens de commerciële functie die het plein droeg, werd het onder begrip 'beurs' dan ook wisselmarkt verstaan. De middeleeuwse praktijk die hieraan verbonden was, was het wisselen van geld. Aangezien banken zoals wij die vandaag de dag kennen nog niet courant waren en in Brugge munten van elke uithoek van Europa gebruikt werden, moest het mogelijk zijn de vreemde munten te wisselen of te laten controleren.

*De Markt in Brugge,*
Jan Baptist van Meunicxhove (ca. 1696).

De middeleeuwse betaalmiddelen waren bij uitstek gouden of zilveren munten of in sommige gevallen kwantiteiten van ongemunt goud en zilver. De waarde van een munt werd bepaald door de goud- of zilverinhoud. Nieuwe munten schoten als paddenstoelen uit de grond. Sommige wogen minder of werden met een ander materiaal gemaakt. Het was dan aan de geldwisselaars om te controleren of de munt correct gemaakt was en hoe de munt zich verhield tegenover een andere munt.

Filips De Goede (1396-1467), de hertog van Bourgondië, voerde in 1433 een hervorming door van het monetaire systeem in Brabant, Vlaanderen, Henegouwen en Holland.
Hij verplichte hen om dezelfde munt te slaan. Het nieuwe systeem was gebaseerd op de Vlaamse groot, de oude Vlaamse munteenheid. Alles vanaf een kwart groot had in de Bourgondische Nederlanden een gelijke waarde en moest dus niet telkens gewisseld worden. De gouden rijder was samen met de halve gouden rijder de munt met de meeste waarde, het waren deze munten die tijdens de eerste loterijen in omloop waren. Op de voorzijde zien we Filips de Goede uitgedost met een harnas. Hij galoppeert naar rechts. Op de achterzijde zien we het wapen van Filips de Goede.
De leeuw centraal op het wapenschild wijst erop dat de munt in Brabant werd geslagen. De gouden leeuw, geslagen tussen 1454 en 1460, kan zowel in Brugge als in Gent geslagen zijn. Op de voorzijde bevindt zich een naar links kijkende leeuw onder een Gotisch baldakijn. Op de achterzijde is het wapenschild van de hertog geplaatst op een bebladerd kruis.

Bij de dubbele groot of vierlander geslagen in Vlaanderen na 1434 zien we op de voorzijde het wapenschild van Filips de Goede.

Gouden rijder van Filips de Goede.

De achterzijde bestaat uit een gevoet kruis met een lelie in het opengewerkt centrum. De hoeken van het kruis zijn versierd met afwisselend een lelie en een leeuw. De lelie wijst erop dat de munt in Vlaanderen geslagen is. De dubbele groot werd gemaakt met zilver.

De dubbele mijt uit biljoen, een metaalmengeling van zilver en koper, van Filips de Goede is op dezelfde manier gesmeed als de dubbele groot met het kruis en de lelie aan de ene kant en het wapenschild aan de ander kant. Deze munten hebben een veel kleinere diameter dan de dubbele groot en wegen minder. De mijten werden gebruikt voor dagelijkse boodschappen.

Munten werden bewaard in leren beurzen.

nationale loterij
MEER DAN SPELEN

**Realisatie :**

Lennert Lapeere, Thais Aerts, Frank Demeyere, Veerle Geurs

**In samenwerking met :**

- PK Projects
- Timescope
- Universiteit Gent

**Copyright :**

fig. 1: Timescope- Universiteit Gent; fig. 2: Nationale Loterij; fig. 3: Nationale Loterij; fig. 4: Koninklijke Bibliotheek van België, fig. 5: Universiteitsbibliotheek Gent; fig. 6: Sint-Sebastiaansgilde; fig. 7: Stadsarchief Brugge; fig. 8: Brugse Musea; fig. 9: Universiteitsbibliotheek Gent; fig. 10: Raakvlak.

**Meer weten over de geschiedenis van de loterijen?**

Surf naar https://www.brugge1441.be/ en wandel langs het loterijverhaal.

V.U. Nationale Loterij, NV van publiek recht